

Fritidshemmet och styrdokumentet – från politisk intention till pedagogisk praxis

Gunnar Augustsson

Syfte och mål

- Syftet med studien var att utveckla nya kunskaper om hur personal i ett kommunalt fritidshem tolkar och realiserar värden och uppdrag reglerade i styrdokument.
- Målet var att belysa hur personalen uppfattar och i praktiken genomför sitt lärandeuppdrag för att erbjuda barn meningsfull fritid, stimulera deras lärande och utveckling samt ge dem utrymme för delaktighet och inflytande.
- Avsikten med rapporten är att:
  - a) belysa verksamheten så att den kan utvecklas och att dess erfarenheter kan spridas inom kommunen,
  - b) utveckla kunskaper om ett förhållandevis utforskat kunskapsfält,
  - c) använda resultaten till en mer omfattande forskningsansökan, och att
  - d) vunna kunskaper ska återföras till studenter, lärarutbildning och övningsskolor.

Fritidshemmets strukturella sammanhang: bakgrund, kön och utbildning i stadsdel, kommun och skola

		Män	Kvinnor	Totalt
Stadsdelen	Svensk bakgrund	790 (49,8)	796 (50,3)	1 586 (63)
	Utländsk bakgrund	469 (50,2)	464 (49,7)	933 (37)
Kommunen	Svensk bakgrund	42 767 (50)	42 762 (50)	85 529 (87)
	Utländsk bakgrund	6 409 (50)	6 387 (50)	12 796 (13)

	Förskoleklass		Årskurs 1-9			
	Antal elever	Flickor (%)	Antal elever åk 1-9	Flickor (%)	Elever med utländsk bakgrund (%)	Föräldrar med eftergymnasial utbildning (%)
Kommun	1 202	51	10 536	49	14	59
Skolan	35	37	209	50	50	28

Barn och personal på fritidsavdelningarna för äldre respektive yngre barn

	Barn	Personal
Fritids yngre barn (förskoleklass-åk 1)	58 (varav 53% med utländsk bakgrund)	8 + 1 assistent
Fritids äldre barn (åk 2-6)	74 (varav 34% med utländsk bakgrund)	4
Totalt	132	13

Datainsamlingsmetoder

- Sex observationer: 60-90 min per tillfälle och de dokumenterades som fältanteckningar.
- Sju individuella intervjuer utifrån ett gemensamt intervjuunderlag med utgångspunkt i studiens fyra frågeställningar, se nästa bild.
- Två gruppintervjuer: en timme vardera med personal från fritidshemmets två avdelningar.
- Fem vinjetter. Vinjetterna bestod av situationsbeskrivningar konstruerade utifrån vad som tidigare observerats och de användes som underlag i samband med gruppintervjuerna.
- Samtliga intervjuer transkriberades.

Frågeställningar

- Vilka organisatoriska strategier beskriver personalen att de använder för att tolka och omvandla värden och uppgifter i styrdokument till pedagogiska och didaktiska aktiviteter?
- Vilka innebörder uppfattar personalen att olika regler och resurser har för realiseringen av värden och uppgifter i relevanta styrdokument?
- Vilka pedagogiska och didaktiska aktiviteter uppfattar personalen att den använder för att hantera yrkesrelaterade normer i det praktiska arbetet, och hur används de?
- Vilka motiv anger fritidshemspersonal för genomförande av olika lärandeaktiviteter?

Fråga 1: Organisatoriska strategier för att tolka och omvandla värden och uppgifter i styrdokument till pedagogiska och didaktiska aktiviteter

- Resultaten visar att det handlar om en reaktiv strategi som främst går ut på att i efterhand kontrollera genomförda pedagogiska och didaktiska aktiviteter mot läroplanen.
- Personalen följer formella regler i den utsträckning som de anser sig klara av.
- Motiv för detta är otillräckligt med gemensam ställtid (en stund för omställning från skol- till fritidsverksamhet) och planeringstid (återkommande planeringsmöten).
- (Reflektionstid (möten där man tittar tillbaka på vad som har gjorts och hur det går att i framtiden dra lärdom av det) omnämns överhuvudtaget inte.)
- Verksamheten drivs därför inte utifrån strategiska och långsiktigt framåtriktade gemensamma reflektioner om kända eller innovativa aktiviteter, utan utifrån vad som tidigare visat sig fungera.
- Detta riskerar att ge Skolinspektionen rätt i sin kritik om fritidshemmens ostrukturerade och dåligt planerade verksamhet.

Fråga 2: Styrdokumentens innebörd för realisering av värden och uppgifter i relevanta styrdokument

- Läroplanen eller andra styrdokument påverkar inte planering och genomförande av den pedagogiska och den didaktiska verksamheten på ett *genomgripande* sätt.
- Personal uppfyller *vissa* men inte alla av läroplanens riktlinjer genom sin dagliga verksamhet.
- Det förekommer skilda regler och resurser för verksamheten vid fritids och vid skolan, där verksamheten vid fritids kommer till korta.
- Personalen inom fritidshemmet hinner inte planera den egna verksamheten, utan behöver förlita sig på sina erfarenheter och sin kännedom om barnens preferenser för olika aktiviteter.
- Detta betyder att det finns tendenser till att fritids inte enbart kompletterar skolan utan även kompenserar den.

Fråga 3: Personalens användning av pedagogiska och didaktiska aktiviteter för att hantera yrkesrelaterade normer i det praktiska arbetet

- Även om personalen uppfattar att det råder brist på planeringstillfällen för fritidsverksamheten, använder de en rad olika pedagogiska och didaktiska aktiviteter som sammantaget återkopplar till läroplanen.
- Detta görs bland annat genom lästräning, användning av dator, träning av språkförståelse och bemötande av respektive konfliktlösning bland barn och vårdnadshavare.
- Det betyder att fritidshemmet erbjuder en variation av lärsituationer och att personalen skapar stimulerande lärmiljöer med små medel.

Fråga 4: Fritidshemspersonalens motiv för genomförande av olika lärandeaktiviteter

- Personalen tycks ta ett helhetsansvar för hur barnen har det i skolan, på raster, i fritids, hemma och på fritiden.
- Detta sker genom att fritids stödjer både skolan och föräldrar i att skapa en helhet i barnens liv.
- Därmed går det att dra slutsatsen att fritidshemspersonalens motiv för sina insatser för barn och föräldrar tycks omfatta hela barnet i såväl samtid som framtid.
- Därmed tenderar personalen att se den potentiellt vuxna människan i barnet.

Slutsatser om personalen lyckas att leva upp till läroplanens angivna centrala innehåll

- Ja! Personalen använder läroplanen som en checklista och lyckas att leva upp till vissa av läroplanens angivna centrala innehåll.
- Nej! Personalen lyckas *inte* att leva upp till alla 24 punkter i läroplanens angivna centrala innehåll, men man lyckas täcka in 62,5 procent av dem.
- Mot denna bakgrund tycks det finnas brister i kopplingen mellan läroplanens intention med sina 24 punkter och kommunens angelägenhet om att skapa goda förutsättningar för fritidshemspersonalen att gemensamt planera verksamheten på ett omsorgsfullt sätt.
- Bristen tycks främst gå ut på att personalen dels uppfattar sig att både behöva komplettera och kompensera skolan, dels anser sig ha otillräckligt med ställ- och planeringstid för den egna verksamheten.

Följden av fritidshemmets kompensation av skolan

- Följden av fritidshemmets kompensation av skolan riskerar bli att fritidshemmet får svårt att leva upp till vissa punkter i läroplanens krav om den egna verksamhetens centrala innehåll.
- Exempelvis:
  - Tolka och samtala om olika estetiska uttryck.
  - Orientera sig i närmiljön och hur man beter sig i trafiken på ett säkert sätt.
  - Livsstilens betydelse för hälsan, till exempel hur kost, sömn och balansen mellan fysisk aktivitet och vila påverkar det psykiska och fysiska välbefinnandet.

Rektors ansvar ligger enligt läroplanen bland annat i att:

- utforma undervisning och elevhälsa ”så att eleverna får den ledning och stimulans, de extra anpassningar eller det särskilda stöd samt den hjälp de behöver” (s. 18),
- utveckla *samarbetsformer* ”mellan förskoleklassen, skolan och fritidshemmet för att stödja varje elevs mångsidiga utveckling och lärande” (s. 19),
- utveckla former för *samarbete* mellan skolan och hemmen ”och att föräldrarna får information om skolans mål och sätt att arbeta och om olika valalternativ” (s. 19),
- ”personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter” (s. 19).

Enligt läroplanen ska lärare:

- ”i *samverkan* med förskollärare i förskolan, lärare i övriga berörda skolformer och fritidshemmet utbyta kunskaper och erfarenheter samt information om innehållet i utbildningen för att skapa sammanhang, kontinuitet och progression i elevernas utveckling och lärande,
- i *samverkan* med arbetslaget i förskolan, lärare i övriga berörda skolformer och fritidshemmet förbereda eleverna och deras vårdnadshavare inför övergångar,
- vid övergångar särskilt uppmärksamma elever som är i behov av extra anpassningar eller särskilt stöd, och
- ta tillvara möjligheter till kontinuerligt *samarbete* om undervisningen i förskoleklassen, skolan och fritidshemmet” (s. 16f).

Otydliga definitioner av begreppen samverkan och samarbete

- I läroplanen finns det inga tydliga definitioner av begreppen samverkan och samarbete som klargör skillnaden mellan dem.
- Samverkan går att förstå som en delad målsättning och struktur för samarbetsformer.
- Samarbete innebär en realisering av det situationsbundna gemensamma arbetet mellan personal i förskoleklass, skola och fritidshem.
- Det betyder att samverkan förknippas med 'målsättning' och 'strukturering', och samarbete med 'förverkligande' eller 'realisering'.
- Samverkan kan uppfattas ligga nära rektors ansvar medan samarbete kan förknippas med skol-, förskoleklass- och fritidslärares gemensamma ansvar.

Två möjliga framtida forskningsämnen

1. Följa upp resultaten i pilotstudien med ytterligare och mer omfattande observations- och intervjustudier i syfte att kunna göra uttalande om resultatens överförbarhet mellan olika skolor och fritidshem i skilda strukturella sammanhang.
2. Arbeta med aktionslärande i syfte att etablera ett praxisnära samarbete mellan forskare och lärare/pedagoger med att optimera samverkan mellan skola, förskoleklass och fritidshem.

Det vore särskilt intressant att fördjupa vår genomförda pilotstudie genom att gå vidare med punkt 2.

- Skulle det kunna vara genomförbart?

Tack så mycket för uppmärksamheten!